

Guide for implementering av

LÆRINGSUTBYTTE

ved utarbeiding av fagplaner, studieplaner og
emnebeskrivelser

Høgskolen i Agder, oktober 2006

Revidert av prorektor, januar 2007

1. Innledning

Ved behandling av ny forskrift om studier og eksamen ved Høgskolen i Agder i juni 2005, ble det forutsatt at læringsmål/Learning Outcomes skulle innføres i alle fag- og studieplaner og emnebeskrivelser fra studieåret 2006-2007. Da dette viste seg vanskelig gjennomførbart, gikk det ut et brev fra prorektor Aud Findal Dahl og avdelingsdirektør Per H. Iversen 13. desember 2005 der det slås fast at innføringen av Learning Outcomes blir som følger:

- Studie- og emnebeskrivelser for eksisterende studier på masternivå: fra og med studieåret 2007-2008
- Studie- og emnebeskrivelser for eksisterende studier på bachelornivå: fra og med studieåret 2008-2009. (Dette vil også gjelde for fireårige utdanninger som lærerutdanningen)
- Studie-/fagplaner for alle nye studier som behandles i studietutvalget etter 1. mai 2006.

I samme brev slås det fast at høgskolen skal benytte betegnelsen *læringsutbytte* istedenfor *læringsmål*. Man forutsetter nå også at opplæringsdelen av høgskolens PhD-program innrettes etter dette.

I kapittel 7 i dette heftet vil du finne politiske og internasjonale begrunnelser for at høgskolen nå ønsker denne omleggingen.

Vi er klar over at målstyring av studier har vært og er et diskusjonsemne i pedagogisk og didaktisk sammenheng. Dette heftet tar ikke opp slike spørsmål. Slike overveielser er likevel viktige også framover i de ulike fagmiljø. For en nærmere drøfting av slike spørsmål vil vi henvise til for eksempel Roar Pettersens bok: *Kvalitetslæring i høgere utdanning*, Universitetsforlaget, Oslo, 2005.

Formulering av læringsutbytte vil gradvis inngå i alle emnebeskrivelser og fag- og studieplaner i studiehandboka. Siden dette er et betydelig arbeid, regner vi med at institusjonen først for studieåret 2008 – 2009 vil ha komplett studiehandbok i tråd med ovennevnte brev av 13. desember 2005.

Beskrivelser av læringsutbytte for studenten vil erstatte beskrivelser av mål med studiet eller emnet. I kapittel 5 vil du finne noen definisjoner hvor blant annet forskjellen mellom mål og læringsutbytte kommer fram.

For å introdusere dette skifte fra mål til læringsutbytte ble det avholdt en samling for studieledere og studiekonsulenter i november 2005, som ble etterfulgt at et dagskurs i mars 2006. Det kom her fram et behov for en guide til hjelp i å formulere læringsutbytter.

En arbeidsgruppe under ledelse av prorektor har samlet noe materiale som vi håper vil gi hjelp og tips når fagmiljøene skal formulere læringsutbytte for de ulike fag og studier.

Gruppen som har arbeidet med dette er, foruten prorektor Aud Findal Dahl:

Studiedirektør Bjørn Monstad

Førsteamanuensis Veslemøy Johnsen

Høgskolelektor Bjørg Dale

Høgskolelektor Bjørg Rustad

Førsteamanuensis Lars Line

Professor Marit Aamodt Nielsen

Seniorkonsulent Arne Breistein har vært sekretær

Dette heftet er ment som en liten hjelp i arbeidet med å beskrive læringsutbytte for studentene i forbindelse med emnebeskrivelser og fag-/studieplaner. Det er imidlertid viktig å huske på at beskrivelse av læringsutbytter henger nøye sammen med både undervisningens innhold, i mange tilfeller valg av undervisningsmetoder, og vurderingsformer. En bør derfor i arbeidet med emner, fagplaner/studieplaner hele tiden tilstrebe å se disse forhold i en sammenheng.

Foruten listen over definisjoner vil vi henvise til kapittel 4 der et europeisk rammeverk for læringsutbytte er beskrevet for de fire høyeste nivåer av utdanninger (fra årsstudier og opp til PhD-grad). I oversikten er de koblet sammen med de såkalte "Dublin-descriptors" som var det første forslag som ble lansert og kjent i Europa vedrørende læringsutbytte i høyere utdanning. Likeledes har vi tatt med en oversikt over "Blooms taksonomi" slik det er beskrevet i boken til Pettersen. Blooms taksonomi er særlig kjent som en hjelp til å lage målformuleringer. I disse oversiktene finner dere eksempler på verb som er anvendbare i beskrivelser av læringsutbytte relatert til utdanningsnivå.

I kapittel 2 gjengis høgskolens Forskrift om studier og eksamen, § 12 nr. 1 og nr. 6. Forskriften danner grunnlaget for oppsett av fag- og studieplaner og emnebeskrivelser.

I kapittel 3 finner du noen utkast til beskrivelser av emner og studier laget ved HiA.

Utgangspunktet for våre beskrivelser av læringsutbytte er en C i karaktersystemet. Dette er fortsatt under diskusjon, også i en departementsoppnevnt arbeidsgruppe som har som mandat å beskrive og gi forslag til et kvalifikasjonsrammeverk for norske grader.

Lykke til!

2. Forskrift om studier og eksamen

Forskrift om studier og eksamen ved Høgskolen i Agder angir hva fag- og studieplaner og emnebeskrivelser skal inneholde av opplysninger og hvordan de skal settes opp. Nedenfor gjengis de deler av § 12 i forskriften som arbeidsgruppen finner mest sentrale i forhold til arbeid med læringsutbyttebeskrivelser.

Punkt 1a) og 6b) læringsmål (Learning Outcomes) er besluttet endret til læringsutbytte. Dette vil bli formalisert i forskriften i forbindelse med revisjon vinteren 2006/2007, men er likevel tatt inn nedenfor. Det vil også kunne bli foretatt enkelte mindre justeringer uten at det får særlig betydning i denne sammenhengen.

Det er i tillegg utarbeidet en mal for fag- og studieplaner som beskriver nærmere innholdet i og oppsettet av de ulike planene. Tidligere maler skal derfor ikke benyttes.

Malen finner du på <http://www.hia.no/sonja/nyestudier.php>.

Malen bygger på forskriften.

De engelske beskrivelsene av studieprogram må følge egne retningslinjer som er lagt ut på nett.

Utdrag av Forskrift om studier og eksamen ved Høgskolen i Agder

§ 12. Godkjenning av fag- og studieplaner og emnebeskrivelser

- 1) Alle fag- og studieplaner skal inneholde
 - a) læringsutbytte
 - b) mulighet for videre utdanning etter fullført studium
 - c) opptakskrav
 - d) eventuelle anbefalte forkunnskaper ut over opptaksgrunnlaget
 - e) innhold
 - f) undervisningsspråk
 - g) eventuelle progresjonskrav
 - h) eventuelle andre opplysninger om studiet, herunder eventuell studieavgift, eventuelle opplysninger om undervisningsformer og utregning av eventuell hovedkarakter for programmet.
 - i) emnebeskrivelser, jf. 6. ledd.

Fagplaner skal også oppfylle eventuelle krav til innhold som framgår av den nasjonale rammeplanen for vedkommende studium.

- 2) Fag- og studieplaner for bachelorstudier, masterstudier og yrkesutdanninger skal i tillegg inneholde
 - a) beskrivelse av hvilken yrkeskompetanse studiet gir
 - b) for gradsstudier: hvilken grad som oppnås etter fullført studium
 - c) for bachelorstudier: Krav til fordypningsenhet og eventuell(e) breddeenheter

- d) opplysninger om studentutveksling.
- 6) Emnebeskrivelser skal inneholde
- a) eventuelle forkunnskapskrav og/eller anbefalte forkunnskaper
 - b) læringsutbytte
 - c) innhold
 - d) undervisningsform
 - e) eventuell obligatorisk undervisning
Dersom emnet har obligatorisk undervisning, skal emnebeskrivelsen inneholde en detaljert oversikt over obligatorisk undervisning eller henvisning til slik oversikt. Emnebeskrivelsen skal angi hvor stor del av undervisningen som er obligatorisk. Med mindre annet framgår av studieplanen, fagplanen eller emnebeskrivelsen, kreves det 80% frammøte til obligatorisk undervisning.
 - f) Eventuelt unntak fra hovedregelen om offentlige forelesninger etter lov om universiteter og høyskoler § 3-8 (2)
 - g) Vilkår for å gå opp til eksamen (eventuelle krav til intern prøving og eventuell obligatorisk undervisning eller andre obligatoriske studieaktiviteter)
 - h) Eksamensform, herunder eventuell innbyrdes vekting mellom deleksamener
 - i) Om emnet er åpent for privatister
 - j) Eventuelle studiepoengreduksjoner.

3. Eksempler

Omtale av læringsutbytte bør begrense seg til 5-8 momenter, som hver inneholder 1-2 setninger. Her må en tilpasse formuleringer til nivå i studiene. Omtalen kan være mer detaljert for emner, og må bli mer generell og overordnet når studieprogrammer omtales. Det er lagt ved noen utkast til beskrivelser av emner og studier laget ved HiA. Disse ventes å bli revidert videre, men eksemplene gir likevel gode indikasjoner på hvilke krav til formulering som stilles når fokus flyttes fra en beskrivelse av emnet til en omtale av det utbyttet en venter at de som gjennomfører emnet eller studiet sitter igjen med.

3.1 Nordisk språk og litteratur, årsstudium

Studiehåndboka 2006-2007:

Mål for studiet

Studiet skal gi en grunnleggende innføring i norsk og nordisk språk og litteratur i et bredt kulturelt perspektiv. Studiet har som mål å gi studentene grunnleggende kunnskap om språk og tekst, gjennom både teoretiske og praktiske tilnæringsmåter. Ut fra denne kunnskapen skal studentene utvikle et personlig og kritisk forhold til nordisk, og særlig norsk, språk, litteratur og kultur. Samtidig skal studiet gi en dypere forståelse for sammenhengen mellom denne kulturen og politiske og sosiale forhold i fortid og nåtid.

Bør være omtrent slik fra 2007-2008:

Læringsutbytte

Studenten skal tilegne seg grunnleggende kunnskaper i norsk språk og litteratur og en forståelse av hvilken rolle språk og litteratur spiller i et bredt kulturelt perspektiv.

Studenten skal tilegne seg sentrale kunnskaper om språk og tekst gjennom både teoretiske og praktiske tilnæringsmåter.

Ut fra denne kunnskapen skal studentene utvikle et personlig og kritisk forhold til nordisk, og særlig norsk, språk, litteratur og kultur og tilegne seg en dypere forståelse for sammenhengen mellom denne kulturen og politiske og sosiale forhold i fortid og nåtid.

Studenten skal kunne formidle sin kunnskap og forståelse videre i ulike yrkessammenhenger.

3.2 Videreutdanning i aldersdemens – diagnostikk, behandling og omsorg

Studiet er på 30 studiepoeng og er delt inn i 4 deler. Studiet går over 2 år. Studieåret er 10 mnd. Studieinnsatsen er i gjennomsnitt 1.5 studiepoeng pr. mnd. med kombinert teoretiske og praktiske studier.

Studiet er tverrfaglig og tar sikte på å dyktiggjøre deltakerne slik at de blir bedre i stand til å bistå aldersdemente og deres pårørende.

Læringsutbytte

Etter studiet skal studentene:

1. Ha kunnskap og forståelse innen feltet aldersdemens og integrere denne med tidligere teoretisk kunnskap og praktisk erfaring.
2. Være kvalifisert for å planlegge og å gjennomføre tiltak for aldersdemente og deres pårørende.
3. Ha forståelse for og innsikt i tverrfaglig samarbeid innenfor hjelpeapparatet
4. Kunne planlegge og gjennomføre undervisning for andre medarbeidere på arbeidsplassen.
5. Kunne veilede og faglig/etisk reflektere sammen med medarbeidere innen fagfeltet

3.3 MA-201 Algebra

Nåværende tekst

Formål og innhold

Studentene skal få innsikt i algebra med vekt på aksiomatisk teori og matematisk tenkemåte, samtidig som de skal se interessante resultater, historiske utviklingslinjer og anvendelser av algebra.

Emnet tar opp begrepene grupper, ringer og kropp, herunder hovedresultater om endelig-genererte abelske grupper, Sylowteori, kropputvidelser og endelige kropp (Galoiskropp). Emnet sammenlikner egenskaper ved heltallsringen og polynomringer i en variabel over en kropp.

Teorien anvendes på de klassiske konstruksjonsproblemene og på spørsmål om løsbare av algebraiske likninger ved rotutdraging.

Forslag til ny tekst

Læringsutbytte

Etter å ha tatt dette emnet skal studentene

- kunne demonstrere innsikt i algebra med vekt på aksiomatisk teori
- kunne anvende algebraisk tenkemåte
- kunne kommunisere interessante resultater og historiske utviklingslinjer
- kunne sammenlikne egenskaper ved heltallsringen og polynomringer i en variabel over en kropp
- kunne anvende algebra på klassiske konstruksjonsproblemer og på spørsmål om løsbare av algebraiske likninger ved rotutdraging.

Innhold

Emnet tar opp begrepene grupper, ringer og kropp, herunder hovedresultater om endelig-genererte abelske grupper, Sylowteori, kropputvidelser og endelige kropp (Galoiskropp).

3.4 Sykepleie, bachelorprogram

Læringsutbytte

Etter endt utdanning skal kandidaten i sykepleie:

- kunne møte kommunehelsetjenestens krav om mangfoldighet, og institusjonshelsetjenestens krav til spesialisering ved å utøve faglig forsvarlig sykepleie
- ha utviklet kunnskaper, ferdigheter og holdninger innen sykepleie til å møte pasientens, pårørendes og samfunnets behov
- ha kunnskap om hvordan sykdom innvirker på mennesket, og sykdommens betydning for livskvalitet, håp, velvære og mestring
- ha forståelse for problemstillinger, kunne anvende metoder, forskningsresultater og teorier innenfor ulike temaområder i sykepleievitenskap, naturvitenskap og samfunnsvitenskap

(Revidert fagplan godkjent i studieutvalget juni 2006)

3.5 HI-100 Norway: Society and Culture

Tidligere beskrivelse

Formål og innhold

The aim of the course is for the students to get an introduction to Norwegian society and culture in a historical and present-day perspective, emphasizing political, economic, cultural, social and environmental factors. Foreign student are expected to make comparison between Norway and their home country.

Omarbeidet beskrivelse

Læringsutbytte

(Learning outcome)

After the course, the students should be able to:

- Give an overview of Norwegian society and culture in a historical and present-day perspective
- Analyze opposing explanations to the development of Norway
- Describe differences and similarities between society and culture in Norway and their home countries
- Distinguish between political, economic, cultural, social and environmental factors when describing and discussing a particular social system

4. Læringsutbytte på bakgrunn av nivåbeskrivelser

I tabellen nedenfor gis en oversikt over Dublin-deskriptorenes (understreket) plassering innenfor de høyere EQF-nivåene (European Qualifications Framework forkortes «EQF»)

	Nivå 5 Årsstudier	Nivå 6 Bachelor	Nivå 7 Master	Nivå 8 PhD
KUNNSKAP	<u>Bruke et bredt spekter av teoretisk og praktisk kunnskap, ofte spesialkunnskap på et felt, og kjenne kunnskapsområdes begrensninger</u>	<u>Bruke detaljert teoretisk og praktisk kunnskap om et område. Det vil til dels være avansert kunnskap på feltet som forutsetter en dypere forståelse av teorier og prinsipper</u>	<u>Bruke teoretisk og praktisk spesialkunnskap på høyt nivå, tildels svært avansert kunnskap på området. Denne kunnskapen utgjør grunnlaget for selvstendighet i utvikling og/eller bruk av ideer</u> Vise kritisk bevissthet overfor problemstillinger i forbindelse med kunnskap på området og i skjæringspunktet mellom ulike områder	<u>Bruke spesialkunnskap for å foreta dyptgående analyser og evaluering og skape synteses av nye og komplekse ideer innenfor den mest avanserte forskningen på et felt</u> Utvide eller redefinere eksisterende kunnskap og/eller faglig praksis innenfor et fagområde eller i skjæringspunktet mellom fagområder
FERDIGHETER	<u>Utvikle strategiske og kreative løsninger i søken etter veldefinerte konkrete og abstrakte problemer</u> <u>Overføre teoretisk og praktisk kunnskap ved problemløsning</u>	Kunne beherske metoder og verktøy innenfor et komplekst og spesialisert område, og demonstrere evne til nytanking med henblikk på metodene som brukes <u>Utarbeide og fremme argumenter for å løse problemer</u>	<u>Utarbeide forskningsbasert analyse av problemer ved å integrere kunnskap fra nye eller tverrfaglige disipliner, og foreta vurderinger på grunnlag av ufullstendige eller begrensede opplysninger</u> Utvikle nye ferdigheter for å følge opp ny kunnskap og nye teknikker som oppstår	Utrede, utvikle, utforme, gjennomføre og tilpasse prosjekter som fører til ny kunnskap og nye metoder <u>Vise evne til dyptgående analyse, evaluering og til å skape synteses av nye og komplekse ideer</u>
PERSONLIG OG FAGLIG KOMPETANSE (i) Selvstendighet og ansvar	Selvstendig kunne styre prosjekter som krever problemløsning, der mange faktorer har innvirkning på hverandre og medfører uforutsigbare endringer Vise kreativitet i utvikling av prosjekter Fungere som leder for andre og vurdere egne og andres prestasjoner Lære opp andre og gruppefellesskap (lagånd) i	Ta ansvar for administrativ planlegging og styring av grupper og ressurser i uforutsigbare arbeids- og læringskontekster som forutsetter løsning av komplekse problemer med mange innbyrdes relaterte faktorer Framvise kreativitet ved utvikling av prosjekter og vise initiativ ved styring av prosesser, herunder opplæring for å utvikle gruppefellesskap (lagånd) i utførelsen av oppgaven/arbeidet.	<u>Vise lederskap og nytanking i ukjente og uforutsigbare arbeids- og læringskontekster som krever løsning av komplekse problemer med mange innbyrdes relaterte faktorer</u> Vurdere den strategiske ytelsen til grupper	<u>Vise tydelig lederskap og evne til nyskaping og selvstendighet i arbeids- og læringskontekster som krever løsning av problemer med flere innbyrdes relaterte faktorer</u>

	utførelsen av oppgaven/arbeidet			
(ii) Læringskompetanse	<u>Vurdere egen læring og identifisere læringsbehov før gjennomføring av ytterligere læring</u>	<u>Løpende vurdere egen læring og identifisere læringsbehov</u>	<u>Vise selvstendighet i, og en dyptgående forståelse for læringsprosesser</u>	Vise evne til varig forpliktelse og engasjement for å utvikle nye ideer eller prosesser, og vise dyptgående forståelse for læringsprosesser
(iii) Kommunikasjon og sosial kompetanse	<u>Kunne formidle ideer overfor kolleger, overordnede og brukere på en velstrukturert og sammenhengende måte, ved hjelp av kvalitativ og kvantitativ informasjon</u> Kunne gi uttrykk for et omfattende, selvstendig verdensbilde som gjenspeiler samspill med andre	<u>Formidle ideer, problemer og løsninger både til spesialister og ikke-spesialister ved hjelp av ulike teknikker som omfatter kvalitativ og kvantitativ informasjon</u> Kunne gi uttrykk for et omfattende, selvstendig verdensbilde som tilkjenner solidaritet med andre	<u>Formidle prosjekterresultater, metoder og underliggende prinsipper til spesialister og ikke-spesialister ved hjelp av egnede teknikker</u> Granske og reflektere over sosiale normer og forhold og arbeide aktivt for å påvirke dem	<u>Uttale seg med faglig tyngde ved deltakelse i kritisk dialog med kolleger i et fagmiljø</u> Granske og reflektere over sosiale normer og forhold og være pådriver for å influere på dem
(iv) Faglig og yrkesrettet kompetanse	<u>Gi repsons på abstrakte og konkrete problemstillinger</u> Vise erfaring med praktisk samhandling på et område Foreta vurderinger på grunnlag av kunnskap om relevante sosiale og etiske forhold	<u>Innhente og tolke relevante data fra et område for å løse problemer</u> Vise erfaring fra praktisk samhandling på et komplekst område Foreta vurderinger på grunnlag av kunnskap om relevante sosiale og etiske problemstillinger som oppstår i arbeids- eller læringssituasjoner	<u>Løse problemer ved å inkludere komplekse kunnskapskilder som til tider er ufullstendige, i nye og ukjente kontekster</u> Demonstrere erfaring fra operativ samhandling med henblikk på å håndtere endringer innenfor et komplekst miljø <u>Forholde seg aktivt til sosiale, vitenskapelige og etiske spørsmål som oppstår i arbeids- og læringssituasjoner</u>	<u>Kunne foreta dyptgående analyser, evalueringer og synteser av nye og komplekse ideer og strategisk beslutningstaking basert på disse prosessene</u> Vise erfaring med praktisk samhandling og evne til strategisk problemløsning i et komplekst miljø <u>Fremme sosial og etisk utvikling gjennom handlinger</u>

Utdanninger av en lengde som ligger mellom Bachelor og Master (for eksempel lærerutdanningene) må tilpasse sine beskrivelser av læringsutbytte til et nivå som ligger mellom nivå 6 og nivå 7.

5. Definisjoner og avklaring av noen sentrale begreper

Kompetanse:

"Det potensiale, der består af viden, forståelse, færdigheder og kunnen. Kompetence udspringer af faglige kvalifikationer og kommer til udtryk i samspillet med en social kontekst".

(Terminologiliste utarbeidet til Kompetenceprosjektet ved det Humanistiske fakultet, Københavns universitet, 2004)

Sammenfattende definisjon på bakgrunn av litteratur fra Frankrike, Storbritannia, Tyskland og USA:

Kompetanse omfatter

- 1) kognitiv kompetanse, herunder anvendelse av teori og konsepter og uformell implisitt kunnskap tilegnet gjennom erfaring;
- 2) Funksjonell kompetanse (ferdigheter eller praktisk kunnskap), det en person bør være i stand til å gjøre når hun/han fungerer innenfor et gitt arbeidsområde, opplærings/studiefelt eller en sosial sammenheng;
- 3) Personlig kompetanse, som handler om å vite hvordan man oppfører seg i en bestemt situasjon; og
- 4) Etisk kompetanse, som handler om å inneha visse personlige og faglige verdier

"Begrepet brukes dermed på en integrerende måte, som et uttrykk for individets evne til å kombinere – på en selvstendig måte, implisitt eller eksplisitt, og i en bestemt kontekst – sine ulike kunnskaper og ferdigheter."

Læringsutbytte:

"De kunnskaper, ferdigheter og annen kompetanse en person har tilegnet seg eller kan demonstrere etter å ha fullført en læringsprosess (et studium, et emne, osv)"

Læringsutbytte utformes ut fra aktuelle nivåbeskrivelser, og skal være oppnåelige for studenten på dette nivået i løpet av den tiden som er avsatt til emnet, studiet, osv

Mål :

er uttrykk for intensjonen med læring, og indikerer hva læreren har til hensikt å "dekke" i studiet/emnet.

(Fra "How to use learning outcomes" –fritt oversatt)

Nivåbeskrivelser:

Generelle beskrivelser av karakteristika og læringskontekst som forventes på hvert utdanningsnivå, og som læringsutbytte og vurderingskriterier vurderes opp mot.

Vurderingskriterier:

Beskrivelse av hva studenten forventes å kunne gjøre/utrette for å vise at læringsutbytte er oppnådd.

(Fra "How to use learning outcomes" –fritt oversatt)

Studiepoeng:

Mål på arbeidsbelastning normert til at 60 studiepoeng tilsvarer ett studieårs arbeidsinnsats. Normalt regnes studiepoeng slik at et studiepoeng (60/år) tilsvarer 25 - 30 timers arbeid (ca. 1500 - 1800 timer per studieår). (*Universitets- og høyskoleloven av 1.4.2005, ECTS User´s Guide,*

Directorate-General for Education and Culture 14. 02.2005)

Link til ECTS User`s Guide

http://ec.europa.eu/education/programmes/socrates/ects/guide_en.html

Studentens arbeidsbelastning:

Knyttet til begrepet studiepoeng og omfatter forberedelse til og deltakelse i forelesninger, kurs, seminarer, praksis, studier på egen hånd, forberedelse til og gjennomføring av eksamen.

ECTS:

European Credit Transfer System – brukes for å angi studiepong

Innpassing:

Overføring av gjennomførte studier fra et lærested til et annet.

Utdanningen innpasses i studieprogrammet ved det nye lærestedet og avkorter dermed studietiden her.

6. Hvordan bruke Blooms taksonomi i formulering av læringsutbytte

Blooms taksonomi /klassifikasjonsmodell blir mye anvendt i formulering av læringsutbytte. Taksonomien angir verb som kan beskrive læringsutbytte på ulike nivåer. Disse kan brukes i kombinasjon med Dublindeskriptorene.

Nivå	Målområder		
	Kunnskapsmål	Ferdighetsmål	Holdningsmål
Høyt ↑	Vurdering: Bedømme, drøfte, kritisere, avgjøre i forhold til indre/ytre kriterier	Utviklede ferdigheter: Mestre, kombinere, fornye, improvisere, videreutvikle	Karakterisering: Utvikle et integrert verdisystem, vise atferd i samsvar med en verdibasert grunnholdning
	Syntese: Generalisere, organisere, oppsummere, trekke konklusjoner	Komplekse ferdigheter: Bearbeide, tilvirke, vise presisjon, utføre med flyt	Organisering: Identifisere seg med, utvikle et system av forpliktende verdier, prioritere betydningen av like verdier
	Analyse: Dele opp, identifisere, sammenlikne, undersøke	Vanemessig handling: Gjennomføre, tilpasse, rette feil, utføre selvstendig	
	Anvendelse: Fortolke, tilpasse, overføre, kunne bruke	Imitasjon: Gjenta, etterlikne, prøve, utøve under veiledning	Verdsetting: Foretrekke, vise respekt for, forplikte seg på
	Lavt	Forståelse: Forklare, tolke, vise til forskjeller, likheter og særtrekk	Handlingsberedskap: Forberede, vise interesse, benytte, delta i
Faktakunnskap: Gjengi, beskrive, definere, regne opp		Persepsjon: Iakttå, være oppmerksom på, registrere	Mottakelighet: Ta i betraktning, være opptatt av, være innstilt på

(fra Pettersen Roar C., *Kvalitetslæring i høgere utdanning*, Universitetsforlaget, Oslo, 2005)

7. Bakgrunn

I 1999 møttes utdanningsministere fra 29 land og universitetsledere fra hele Europa for å drøfte den videre utviklingen av høyere utdanning i Europa og utfordringen med å videreutvikle samarbeidet over landegrensene. Visjonen om utviklingen av et europeisk rom for høyere utdanning innen 2010 er nedfelt i ministrenes erklæring fra møtet. Det er denne utviklingen som vi kaller Bologna-prosessen.

Bologna-erklæringen inneholder målsettinger bl.a. om et to-trinns gradssystem med overgangsmuligheter mellom landene, fremme av mobilitet, fremme av kvalitetssikring, fremme av institusjonssamarbeid.

To år etter Bologna møttes ministrene igjen i Praha, deretter i Berlin. Antall medlemsland har økt til 40. Neste ministermøte var i Bergen i mai 2005. Alt tyder på at det europeiske utdanningsrommet kan bli en realitet, ikke med en felles utdanningspolitikk, men med et mangfold av nasjonale utdanningssystemer som lærer seg å spille sammen. Alle ønsker høy kvalitet i utdanningen og større muligheter for studentmobilitet, slik det her hjemme er kommet til uttrykk i Mjøs-utvalgets innstilling og stortingsmeldingen om kvalitetsreformen. Etableringen av nye undervisningsformer og et nytt gradssystem i norsk høyere utdanning med bachelor- og mastergrader, et felles karaktersystem og et nasjonalt kvalitetssikringsorgan (NOKUT) er viktige elementer i utviklingen av norsk høyere utvikling – i takt med Bologna-prosessen.

Ministermøtet i Bergen fokuserte særlig på behovet for å utvikle allmenne deskriptorer for hvert av tre nivåer av grader (bachelor, master og ph.d.). Deskriptorene skulle veilede landene til å uttrykke studentenes forventete læringsutbytte og kompetanse på en mest mulig sammenliknbar måte.

En arbeidsgruppe oppnevnt at departementet har som mandat blant annet å beskrive og gi forslag til et såkalt kvalifikasjonsrammeverk for norske grader. Et slikt rammeverk vil gi mer systematiske beskrivelser av de enkelte delene og nivåene i norsk høyere utdanning, og det vil lette sammenlikning med tilsvarende utdanning i andre europeiske land. Grappa ventes å avslutte arbeidet tidlig i 2007.